

Zitierhinweis

Opatrný, Josef: Rezension über: Marek Vlha, Mezi starou vlastí a Amerikou. Počátky české krajanské komunity v USA 19. století, Brno: Matice moravská, 2015, in: Český časopis historický, 2016, 4, S. 1099-1102, DOI: 10.15463/rec.671409851

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Již mnohaletá přítomnost Jaroslava Pánka v historické kultuře Polska, jeho rozmanité kontakty s polskými historickými centry, diskuse a polemiky nalezly v knize Čechy a Polsko na prahu novověku své vyvrcholení a svébytný souhrn. Studie začleněné do této publikace, představující plody dlouholetého bádání a úvah, jsou zároveň podány sdělným literárním jazykem, s bohatou faktografickou dokumentací. Představují četbu poučnou, inspirující, nezdědkou přímo strhující. Kniha zaujme trvalé místo nejen mezi díly české historiografie, neboť staví autora mezi historiky, kteří se zasloužili o poznání naší společné minulosti tak jako Jaroslav Bidlo či Josef Macůrek, ale obohatí rovněž historiografii polskou.

Henryk Gmiterek

Marek VLHA

Mezi starou vlastí a Amerikou. Počátky české krajanské komunity v USA 19. století

(= Knižnice Matice moravské, sv. 43)

Brno, Matice moravská 2015, 422 s., ISBN 978-80-87709-13-9.

Marek Vlha vydal modifikovaný text svojí doktorské disertace obhájené na Masarykově univerzitě v Brně. Nepokusil se jako většina jeho předchůdců sledovat českou emigraci do Ameriky v delším časovém horizontu, ale věnoval se problematice formativní fáze české krajanské komunity ve Spojených státech v poměrně krátkém časovém období, jež vymezuje polovinou a koncem sedmdesátých let devatenáctého století. Autor založil práci především na výzkumu v českých i amerických archivech a knihovnách. Pátral v jejich sbírkách novin a časopisů a rukopisných fondech. Snad nejlepším příkladem je zde knihovna Náprstkova muzea s možná nejrozsáhlejší kolekcí krajanského tisku a s impozantním souborem rukopisných pramenů.

Publikace je dalším titulem k problematice, jež nemá v českém prostředí jen odbornou dimenzi, čemuž odpovídá i poměrně skromný rozsah příslušné bibliografie. Až do roku 1918 a poté zase od roku 1938 fakticky až do roku 1989 představovala emigrace, především emigrace do Spojených států také, nebo možná hlavně, politický problém. To se projevovalo i v přístupu akademického světa k tomuto fenoménu. Vlha zmiňuje tuto otázku v úvodu textu, který je vyčerpávajícím a fundovaným pohledem na základní problémy studia vystěhovalectví, jak je reflektují čeští (českoslovenští) a američtí autoři jakož i přehledem prací k problematice emigrace do Spojených států, jak československých a českých, tak amerických autorů. Nejde zde v žádném případě o stovky knižních, ale ani časopiseckých titulů, což je pochopitelné právě v kontextu pohledu na českou emigraci a exil zmiňovaný výše.

Podle Vlhy je za menším počtem prací věnovaných problematice emigrace do USA českých autorů publikovaných po roce 1970 třeba vidět politický tlak resp. nezáměr studium této problematiky podporovat, či řečeno Vlhovými slovy: „V době normalizace se tak česká historiografie vzhledem k výzkumu emigrace do Nového světa opozdila nejen za zeměmi západní Evropy, ale i Polskem či slovenskou částí republiky.“ (s. 23) Sám ovšem píše i o nepřilíh „uspokojivém pohledu“ na výsledky bádání celého období 1948–1989, což ale neplatí jen pro bádání o české emigraci do Spojených států, ale také o americké historii vůbec. Hlásí se potom k výsledkům práce dvou českých historiků, Františka Kutnara

a Leoše Šatavy, oceňuje studie Ivana Dubovického a dílo Josefa Polišenského, jehož zásluhy o studium vystěhovalectví z českých zemí jsou skutečně nepominutelné. Co se týče výsledků výzkumu amerických badatelů (Marcus Lee Hansen, Oscar Handlin, Rudolph J. Vecoli, John Bodnar) nemohl autor pominout diskusi kolem konceptu „melting potu“ s jeho razantním odmítnutím, aby nakonec střizlivě konstatoval, že dominance jednotlicích teorií je už minulostí a problematika migrace zůstává věcí diskuse. Vlha uvádí také produkci česko-amerických autorů, kde z klasiků zcela oprávněně vyzdvihuje práce Tomáše Čapka o krajanském tisku, kritičtější je k moderním autorům této provenience, aby nakonec došel k logickému zjištění, že vzhledem k jazykové bariéře se o českou emigraci v USA budou těžko zajímat američtí historikové jiného původu než českého.

Konstrukci obrazu české emigrace do Spojených států v tom nejširším pojetí pak Vlha otevřel kapitolami Prolog: Texaská anabáze a Pionýři doby předbreznové, v nichž na příkladu neúspěšné cesty rodiny Františka Hermanna do Texasu počátkem padesátých let 19. století ukázal v korespondenci protagonistů rizika putování do nové vlasti. Pak se v dlouhém historickém exkurzu, opřeném o sekundární literaturu, vrátil ke vztahům střední Evropy a amerického kontinentu od počátku šestnáctého století do čtyřicátých let století devatenáctého.

Potom už autor upřel pozornost k prvním třiceti letům masové migrace, kdy se české vystěhovalectví do Spojených států kvalitativně i kvantitativně výrazně měnilo. Předložil široký okruh otázek, sledoval rozsah a příčiny emigrace, cesty, jimiž emigranti odcházeli, problematiku agentů zprostředkávajících přepravu přes Atlantik, ale také informace o cílech putování vystěhovačů. V pasážích o počtu emigrantů z českých zemí upozornil na ošidnost dosud udávaných čísel a různost pramenů, z nichž mohou badatelé vycházet: dokumenty americké a rakouské provenience i registry přepravních společností, resp. přístavních orgánů v příslušných městech. Srovnání takto získaných údajů však ukazuje nemalé rozdíly a Vlha proto realisticky konstatuje, že přesnější závěry lze při hledání skutečného počtu emigrantů vyslovit až pro období po roce 1910.

Pokud stávající literatura hledá příčiny vystěhovalectví v neuspokojivých ekonomických a sociálních poměrech, zmiňuje Vlha faktor, uváděný se silně kritickým ostnem dobovými úředními prameny: aktivity jednotlivců a kanceláří, které agitovaly pro vystěhovalectví v celé Evropě, včetně Rakouska a Rakouska-Uherska. Pro české země hráli v tomto případě značnou roli Alois Kareš a Josef Pastor, nesmiřitelní konkurenti, jejichž spory a tiskové kampaně viníci protivníka z nejrůznějších nepravostí poskytovaly argumenty úřadům při jejich tažení proti vystěhovalectví vůbec. Zatímco Kareš se svým pozdějším společníkem Stockým zřídil kancelář v Brémách, Josef Pastor nabízel přepravu z Hamburku. Těmito přístavy pak skutečně od šedesátých let procházela velká část vystěhovačů z českých zemí. Kareš i Pastor vydávali řadu plakátů, map a brožur, v nichž nabízeli nejen přepravu do Ameriky, ale také peněžní služby a pomoc po příjezdu do Spojených států. Tyto tiskoviny šířili agenti obou kanceláří ve městech i na venkově, často s pomocí lokálních pomocníků v podobě hostinských, v jejichž podnicích visely plakáty inzerující přepravu přes Atlantik a agenti se zde scházeli se zájemci o emigraci. V tiskovinách zpravidla nechyběly dopisy vděčných zákazníků, potvrzujících kvalitu nabízených služeb a lidumilnost majitelů kanceláří, zpochybňovaných ovšem konkurencí jako texty psané na

zakázku nebo přímo z donucení. Vlha věnuje v této části práce pozornost také právnímu rámci migrace a problematice reemigrace, jejíž konkrétní podobě je věnován prolog. Strážlivě konstatuje, že stávající stav poznání je nedostatečný a problematika vyžaduje dalšího zkoumání.

Díky Vlhově analýze dobových textů, novinových a časopiseckých článků i brožur na straně jedné a korespondence na straně druhé získává čtenář dva obrazy Ameriky: jak ji viděli emigranti před odjezdem za moře a poté, co dosáhli kýženého cíle. „Vysněná Amerika“ a „Realita Nového světa“, stejně jako následující kapitola „Nová vlast a její koncepty“ jsou přínosem nejen pro bádání o emigraci, ale také o myšlení české společnosti v druhé polovině devatenáctého století v dimenzi úvah o „českém“ a „cizím“, resp. vztahu těchto fenoménů. Lze tady sice přepokládat další rozšiřování a precizování obrazů, jež Vlha ve svém textu nabídl, základní hranice zde však jasně vytýčil.

Autor poté sledoval emigranty i z hlediska jejich náboženství, především v podobě adaptace tradičních církví na nové podmínky, resp. růst či pokles religiozity sledované pospolitosti a konflikty mezi třemi hlavními religiozními proudy, katolickým, protestantským a tzv. svobodomyšlným. Zdůraznil sílu katolického segmentu mezi českými vystěhovalci v prvních letech sledovaného období. Když však začalo v tomto táboře docházet ke sporům, znamenalo to přirozeně jeho oslabování, zatímco potíže protestantských denominací byly způsobeny hlavně ekonomickými faktory. Rozpory mezi oběma náboženskými tábory pak podle Vlhy přispívaly ke štěpení už tak dost malé české komunity (s. 249). Sílil v ní svobodomyšlný segment, jehož nejvýraznějšími rysy byly antiklerikalismus, racionalismus a pokrokařství.

V souvislosti s volnomyšlenkářstvím hodnotí Vlha činnost významných osobností české emigrace nejen tohoto období Augusta Geringera, Františka Boleslava Zdrůbka, jehož „tumače“, konverzační příručky vycházely opakovaně až do dvacátého století a byly hojně používány českými emigranty přicházejícími do Spojených států zpravidla bez znalosti angličtiny, a Ladimíra Klácela, jehož autor označuje za „nejikoničtější osobnost“ svobodomyšlného hnutí.

Vlha se potom ve větší části knihy zabývá buďto aktivitami české komunity ve Spojených státech či jejím pohledem na nový domov. Kapitulu České etnikum v americké perspektivě naopak věnuje obrazu komunity ve většinové společnosti, resp. podtrhuje závislost tohoto obrazu na stupni její identifikace se společností většinovou v jejích rituálech. Předmětem závěrečných kapitol je vztah české komunity v USA ke „staré vlasti“ a její sebereflexe. Autor zde zakládá analýzu opět na korespondenci a dobovém tisku. Potvrzuje na jedné straně solidní přehled českoamerické žurnalistiky a protagonistů krajanského elementu po sociálních, kulturních i politických problémech české společnosti, na druhé straně upozorňuje na opakované stížnosti této komunity na nezájem o její problémy ze strany reprezentantů českého národa. To muselo Sládkovu „odtatou haluz“ národa české pospolitosti dále vzdalovat.

Pokud je třeba vznést k práci nějaké kritické připomínky, pak ke dvěma úvodním kapitolám, kde v prologu není jasné, proč autor pojednává příběh Františka Hermannna ve zvláštní kapitole a navíc ho předřazuje jinak logicky stavěnému celku: Anabáze manželů Hermannových a jejich šesti dětí patří už do počátku období masové migrace a Hermannovi nebyli jediní, kdo se po zklamání z Ameriky vraceli, řečeno s Vlhou do

„staré vlasti“. Podobných navrátilců byla řada, nechyběli ani tací, kdož překročili Atlantik několikrát, neschopní se rozhodnout, kde by vlastně chtěli žít. V Americe se steskem pod domově, širší rodině a důvěrně známém prostředí, nebo v rakouském či rakousko-uherském mocnářství, kde se cítili národnostně, sociálně či ekonomicky utlačováni. Autor v úvodu inkriminované kapitoly představení konkrétního případu osudů rodiny vysvětluje, že činí tak údajně proto, aby podtrhl osobní rozměr vystěhovalecké zkušenosti, která by se jinak ztrácela v obrazu etnických, náboženských a dalších procesů, jímž věnuje následující kapitoly. Mohu sice tuto Vlhovu ambici chápat, nepřestanu ovšem pochybovat o vhodnosti způsobu, jímž ji naplnil. Ještě větší pochybnosti pak mám o smyslu historického exkurzu v úvodu kapitoly Pionýři doby předbřeznové, vedeného až do počátku 16. století. Zde se Vlha opírá jenom o sekundární literaturu, v případě Rechcíglových textů, jejichž autor využívá zase pouze starší časopisecké či knižní tituly, spíše populárního charakteru, jinde pak nepoužívá až na výjimky studie s výsledky nejnovějšího bádání.

Tyto kritické poznámky nemají však umenšit význam Vlhovy publikace. Znamená skutečný přínos pro studium české migrace do Spojených států v době, kdy se vytvářel obraz „Ameriky“ v české společnosti, resp. společnosti českých zemí, v nichž hrálo vystěhovalectví německy mluvících obyvatel značnou roli. Vztahy mezi česky a německy mluvícími emigranty ze střední Evropy pak měly ve Spojených státech v řadě případů jinou podobu než v Rakousku či Rakousko-Uhersku. I pro představitele českého národního hnutí jako byl Vojta Náprstek, byla v Americe úzká spolu práce s německou komunitou samozřejmostí a ekonomickou nutností. Podobné konstatování pak platí o „posledním husitovi“ Čenku Pacltovi, být si na druhé straně nelze dělat iluze o bezproblémových kontaktech obou etnik v Americe. Srovnej některé pasáže ve Vlhově edici dopisů čtyř českých účastníků americké občanské války.⁴

Příslušníci obou etnik pak ovšem nejen vytvářeli „středoevropskou“ komunitu ve Spojených státech, případně v jiných zemích amerického kontinentu, ale přispívali ve střední Evropě k vytvoření obrazu Spojených států jako země neobyčejných ekonomických možností i politické svobody. Přestože se rakousko-uherská oficiální propaganda snažila tuto představu narušit a hlasy, varující před „hrozbou odnárodnění“ zaznívaly i od mluvčích českého národního hnutí (např. Sládkovy texty), obraz Spojených států, vytvořený ve třetí čtvrtině devatenáctého století ovlivňoval v následujících desetiletích rozhodování tisíců lidí. Odcházel za moře a vytvářeli v USA komunitu, jejíž aktivity přitahovaly dosud větší pozornost než česká pospolitost v Americe v její formativní fázi. Vlha podstatným způsobem rozšířil poznatky, jež přinesli František Kutnar, Josef Polišenský a zejména ve srovnání s prvním jmenovaným zasadil navíc české vystěhovalectví do širšího kontextu. V tomto ohledu je Vlhova práce skutečně mimořádná a zaslouží plného ocenění.

Josef Opatrný

⁴ Marek VLHA, *Dopisy z války severu proti jihu*, Brno 2010, s. 44.

